

явний ортодоксальний марксистський підхід, який абсолютно не розкриває змісту явища, не кажучи про те, що вже давно канув у Лету.

Сучасний казахський економіст Р. Єлемесов виводить розуміння змісту економічних систем суспільства з системи біологічних і соціально зумовлених потреб, задовольнити, які можна тільки відповідним чином організованою діяльністю. Учений, зокрема, пише: "Ми намагаємося придбати їжу, одяг, житло, багато товарів і послуг, які асоціюються з належним чи високим рівнем життя. Ми також наділені певними здібностями і оточені великою кількістю матеріальних благ – природних і створених. Тому цілком природно використати наявні природні і матеріальні ресурси – робочу силу і управлінські здібності, інструменти і машини, землю і мінеральні багатства – для виробництва товарів і послуг, які задовольняють наші матеріальні потреби. Саме таку діяльність, що здійснюється у рамках організаційного механізму, ми називаємо економічною системою" [5]. Наведене визначення, на наше переконання, не може бути прийнятним. Це, скоріше, трактування спонукальних мотивів, змісту і кінцевої мети власне економічної діяльності. Єдиний натяк на те, що прийнято називати економічною системою суспільства, містить словосполучення "у рамках організаційного механізму", але без належного уточнення ці слова позбавлені необхідної логіки та смислової наповненості.

Підсумовуючи проведений аналіз різних методологічних підходів до розуміння економічної системи та її визначення як наукової категорії, хочемо наголосити, що, сильними сторонами дефініцій американських і західноєвропейських авторів є, на нашу думку, ідея про тріаду фундаментальних економічних проблем, а також акцентування уваги на панівних принципах розподілу й перерозподілу створеного продукту, які справді, істотно характеризують ту чи іншу економічну систему. Водночас методологічні пошуки щодо трактування економічних систем суспільства продовжуються і не втрачають своєї актуальності й на початку третього тисячоліття.

### Література

1. Большой экономический словарь/ Под ред. А.Н. Азрилияна. 3-е изд. – М.: Институт новой экономики, 1998. – С. 623.
2. Ващишин А.М. Наукова діяльність професора Г.І. Башнянина. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 173-174.
3. Гелбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества/ Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1976. – С. 27.
4. Грабинський І.М. Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз. – Львів: НТШ, 1997. – С. 21.
5. Єлемесов Р. Е. "Смешанная экономика" и проблемы классификации и трансформации экономических систем// Вестник КазГУ. Серия экономическая. – Алматы: изд-во КазГУ, 1998, № 11. – С. 37.
6. Макконнелл К.Р., Брю С. Л. Макроекономіка/ Пер. з англ. – Львів: Просвіта, 1997. – С. 47.
7. Семюелсон П.А., Нордгаус В.Д. Макроекономіка/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1995. – С. 12.
8. Экономическая теория: Учебник/ Под ред. И.П. Николаевой. – М.: Проспект, 1998. – С. 10.
9. Юрьева Т.В. Социальная рыночная экономика. Учебник для вузов. – М.: Русская деловая литература, 1999. – С. 30.

10. Bornstein M. The Comparison of Economic Systems// Comparative Economic Systems: Models and Cases/ Ed. by M. Bornstein. – 6<sup>th</sup> ed. – Homewood, Boston: Irwin, 1989. – P. 4.

11. Gowdy J.M. Coevolutionary Economics: The Economy, Society and the Environment. – Boston ets.: Kluwer, 1994. – P. 1-2.

12. Gregory P.R., Stuart R.C. Comparative Economic Systems. – 2<sup>nd</sup> ed. – Boston ets.: Houghton Mifflin, 1985. – P. 12.

13. Haitani K. Comparative Economic Systems: Organizational and Managerial Perspectives. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1986. – P. 4.

14. Kamerschen D.R., McKenzie R.B., Nardinelli C. Ekonomia. – Gdan'sk: NSZZ "Solidarnosc", 1991. – S. 939.

15. Mendoza M. G., Napoli V. Systems of Society. An Introduction to Social Science. – Lexington, Massachusetts, Toronto: Health, 1990. – P. 217.

16. Pryor F. L. A Guidebook to the Comparative Study of Economic Systems. – Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1985. – P. 15.

УДК 338.43

Проф. В.І. Павлов<sup>2</sup>, д-р екон. наук;  
В.М. Заремба<sup>3</sup> – Луцький ДТУ

### ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ АГРАРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто проблеми розвитку аграрної сфери регіону. Автором охарактеризовано необхідність структурної перебудови агропромислового комплексу. Акцентується увага на створенні виробничих кооперативів як перехідної форми до створення приватних підприємств.

**Ключові слова:** аграрна сфера, кредит, структурна перебудова, виробничий кооператив.

Prof. Dr. V.I. Pavlov, V.M. Zaremba – STU of Luc'k

### The peculiarities of the structure rebuilding of the region agrarian sphere under the conditions of transformation of national economy

The problems of the development of the region agrarian sphere have been examined in this paper. The author characterizes the necessity of structure rebuilding of agroindustrial complex. The attention is paid on the creation the production cooperative as a crossing from the creation the private enterprises.

**Key words:** agrarian sphere, credit, structure rebuilding, production cooperative.

В сучасних умовах господарювання основними завданнями агро промислового комплексу регіону є стабільне нарощування виробництва продукції сільського господарства та харчової промисловості, створення умов для ефективного формування конкурентного середовища, підвищення рівня зайнятості населення та рівня оплати праці, а також поліпшення умов життя сільського населення.

Аграрна сфера регіону зіткнулась з такими проблемами як зниження продуктивності сільськогосподарського виробництва, неефективне викорис-

<sup>2</sup> завідувач кафедри економіки та підприємництва

<sup>3</sup> перший заступник голови, Волинська облдержадміністрація

тання аграрно-ресурсного потенціалу, скорочення виробництва продукції, зменшення її прибутковості та рентабельності, банкрутство окремих господарств, поглиблення диспропорцій як між галузями агропромислового комплексу, так і внутрішнього сільськогосподарського виробництва.

Все це спричинило необхідність структурної перебудови аграрної сфери, яка полягає у зміні форм власності, роздержавлення та приватизації майна, формування нових підприємницьких і господарських структур, створення сприятливого середовища для виходу сільськогосподарського виробництва з кризи і забезпечення його подальшого стабільного розвитку.

З урахуванням особливостей агропромислової сфери приватизація майна її підприємств спрямовується, перш за все, на створення умов для інтеграції товаровиробників сільського, лісового та рибного господарства з переробними та сервісними підприємствами, здійснення структурної перебудови агропромислового комплексу, залучення іноземних інвестицій. Процес інтегрування господарських структур передбачає створення сільськогосподарських підприємств і забезпечення участі їх працівників у приватизації майна державних підприємств харчової та інших галузей переробної промисловості, а також через створення міжгалузевих формувань на базі переробних підприємств [1, ст. 88].

Необхідно відзначити, що у приватизаційних процесах Волинської області відбулися позитивні зрушення. Практично завершений перший етап реформування агропромислового комплексу області. Приватизована абсолютна більшість промислових, переробних, заготівельних, сервісних і торгівельних підприємств галузі. Замість колишніх колективних та державних сільськогосподарських підприємств діє понад півтисячі формувань нового типу на основі приватної власності на майно і землю. Крім цього, в області функціонує 571 фермерське господарство, понад 300 агроцехів і підсобних господарств підприємств та організацій, 223 тис. особистих господарств громадян.

Потрібно зауважити, що якісні зміни відносин власності не відбудуться якщо держава не сприятиме розвитку матеріальної основи сільськогосподарського виробництва, стабілізації його фінансового стану, забезпеченню еквівалентного обміну. Відсутність такої підтримки є однією з основних причин стримування аграрних перетворень.

Тому здійснення аграрної реформи повинно бути спрямоване на структурну перебудову агропромислового комплексу, вдосконалення його функціонально-комплексної і територіальної структури, забезпечення виробників, промисловими засобами виробництва і предметами праці, поліпшення системи матеріально-технічного забезпечення господарств, удосконалення земельних відносин, приватизацію землі і майна, розвиток багатокладної економіки і різних форм господарювання, вдосконалення цінової, рентної, податкової, інвестиційної, фінансово-кредитної та страхової політики.

Перетворення, які відбулися в аграрному секторі, істотно змінюють обличчя і життя нашого села. Завершується найвідповідальніший етап земе-

льної реформи – приватизація землі. Здійснюється – це демократичним шляхом без посилення соціальної напруженості і гострих конфліктів.

Принципово важливим інтегральним напрямком стало створення багатокладної системи господарювання. Сьогодні на селі працюють 68 приватних і приватно-орендних підприємств. Практично 98 господарських товариств, 319 сільськогосподарських виробничих кооперативів, 555 селянських (фермерських) господарств та 248,5 тис. особистих підсобних господарств. Це сприяє формуванню на селі середнього класу.

Важливу роль у процесах структурної перебудови аграрної сфери відіграє утворення сільськогосподарських виробничих кооперативів. Виробнича кооперація після реструктуризації великих господарств передбачає використання їх матеріально-технічної бази. Але виробничі потужності колишніх колгоспів не відповідають вимогам приватних ферм (особливо в тваринництві). В системі великих господарств неможливо, щоб фермери після переробки реалізовували тільки свою продукцію, чого вони бажать, адже продукція різних ферм є різної якості. Отже, як свідчить досвід, за умови широкого створення повністю незалежних індивідуальних фермерських господарств спостерігається вкрай неефективне використання матеріально-технічної бази колишніх великих підприємств. Такі підприємства, які засновані на приватній власності їх членів, не повинні стати завершенням внутрігосподарської реорганізації.

Формування різних внутрігосподарських структур залежатиме від людей, які готові йти на ризик, взяти на себе відповідальність за стан справ і не будуть розраховувати на кооператив при понесенні збитків. При такому підході до реформування сільськогосподарські кооперативи перетворяться у якісно нову систему – економічний комплекс, всередині якого буде певна кількість дієвих організаційних одиниць з повною фінансовою і юридичною незалежністю. Ці сільськогосподарські комплекси можуть поступово перетворитись у центри технологічного, фінансового, маркетингового обслуговування приватних ферм та інших підприємницьких формувань.

Серед областей України Волинь виступає лідером у формуванні інфраструктури аграрного ринку. Його елементами є Волинська спеціалізована аграрна біржа, Волинський центр аграрних реформ, кредитні спілки, агроторгові домівки, пункти прийому молока тощо.

Впровадження орендних відносин щодо майна колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств стало новим етапом в реформуванні майнових відносин в сільському господарстві, що особливо важливо для селян-пенсіонерів, які змогли одержати додаткові джерела доходу.

На сьогодні понад 70 % селян – власників земельних сертифікатів, передали свої земельні частки (паї) в оренду новоствореним агро-формуванням, за що отримали 25,6 млн. грн. орендної плати. За оренду майнових паїв одержано 1,2 млн. грн. Більше 15 тис. власників земельних часток (паїв) вилучили їх, приєднали до особистих підсобних господарств і стали господарювати самостійно без створення юридичної особи, 98 % загальної кількості осіб, які

мають право на майновий сертифікат, вже отримали їх. Підвищується ефективність господарювання нових власників.

Збільшився обсяг виробництва валової продукції у сільському господарстві за минулий рік в усіх категоріях сільських господарств проти 2000 року на 5,0 %. Зросли площі посівів зернових, цукрових буряків, картоплі, овочів. В оптимальні строки проведено комплекс весняно-польових робіт, більше застосовано мінеральних добрив, засобів захисту рослин. Як результат, у 2001 році валовий збір зерна в цілому по області становив 609,4 тис. тонн, що є найвищим досягненням за роки незалежності. Середня врожайність зернових становила 21,6 цнт./га (2000 р. – 19,4 цнт./га.). Сьогодні на хлібоприймальних підприємствах області на загальних умовах зберігання знаходиться понад 25 тис. тонн зерна, що дає підстави сподіватись на те, що потреби області будуть забезпечені повністю.

За рахунок розширення фінансування із державного бюджету селекційних програм та запровадження прямих дотацій на реалізацію високо вагових категорій великої рогатої худоби досягнуто позитивних зрушень у тваринництві, здійснюються заходи щодо наросування поголів'я худоби, підвищення її продуктивності. Унаслідок цього виробництво молока зросло на 11 %, яєць – на 20 %. Більше, ніж на третину зросли заготівлі молока від господарств населення, що дало змогу в три рази збільшити випуск маргаринової продукції, майже у двічі – жирних сирів, ковбас, консервів та продукції з незбираного молока.

Більше як у два рази збільшились обсяги кредитування агропромислового комплексу. Поліпшується фінансова дисципліна. Краще, ніж у 2000 році оплачувався фіксований податок, погашалась кредиторська заборгованість. На 83 % скоротилась заборгованість із виплати селянам заробітної плати.

З метою забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора в усіх сільськогосподарських підприємствах проведені збори, створено комісії з вирішення майнових питань, уточнено вартість майна пайового фонду з урахуванням списання заборгованості зі сплати податків і зборів до бюджетів та державних цільових фондів. Наближається до завершення процедура видачі майнових сертифікатів.

Значна кількість волинських селян, які мають право на земельну частку та майновий пай, вирішили господарювати самостійно і скористалися правом виходу з сільськогосподарських підприємств:

- вилучили земельні частки і отримали державні акти на право власності на землю понад 19 тис. власників земельних сертифікатів;
- отримали майнові паї в натурі на суму близько 387 млн. грн. 12600 колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств.

В області видано 226120 свідоцтв про право власності на майновий пай, що становить 95 % від загальної кількості. Решта свідоцтв залишаються невиданими з причини не переоформлення спадщини спадкоємцями.

При використанні майна колишніх КСП підприємствами – правонаступниками, переважно, дотримуються основних вимог чинного законодавства: створено спілки співвласників майна, яким передано майно пайового

фонду, укладено договори про спільне володіння, користування та розпорядження майном, укладені договори оренди майна, договори купівлі-продажу майна та інші. Необхідно зауважити що створення виробничих кооперативів – це тільки перехідна форма до створення приватних підприємств. Рішення про реорганізацію сільськогосподарського виробничого кооперативу керівник і селяни повинні прийняти свідомо, проаналізувавши фінансові результати та можливості діючого підприємства.

Наступний період розвитку аграрного сектора економіки характеризуватиметься подальшим поглибленням відносин, які склалися на селі. Новий Земельний Кодекс України стане гарантом приватної власності на землю, відкриє нові перспективи розвитку земельних відносин.

В області необхідно завершити реформування майнових відносин на засадах приватної власності, активізувати трансформацію сільськогосподарських виробничих кооперативів у приватній господарській структурі. Потребує вирішення питання реформування міжгосподарських сільськогосподарських підприємств та становлення їх ефективних власників. Такими власниками, в першу чергу, повинні стати реформовані сільськогосподарські підприємства. Важливою проблемою, яка давно назріла, але не достатньо вирішується органами місцевого самоврядування, є створення та функціонування громадських пасовищ. Ця проблема, як і багато інших, повинна бути вирішена в майбутньому.

Структурна перебудова повинна включати кооперування і комбінування виробництва та формування структурно завершеного, збалансованого, добре зінтегрованого, екологічно безпечного і економічно високоефективного агропромислового комплексу.

Структуризація агропромислового комплексу – це процес безперервний, і повинен базуватися на основі науково обгрунтованої і виваженої аграрної політики з максимальним залученням всіх економічних стимулів, глибоко продуманої цінової, рентної, податкової, фінансово-кредитної та страхової політики. Економічні механізми розвитку аграрної сфери повинні поєднуватися з ринковими регуляторами. Ринкова вартість, ринкові ціни, прибуток і конкуренція мають стати регуляторами розвитку виробництва, підвищення його економічної ефективності і конкурентоспроможності. Ринкове середовище має бути доступним для всіх сільських товаровиробників, а його кон'юнктура – диктувати умови їх конкуренції [2, ст. 39].

Таким чином, процес структурної перебудови аграрної сфери повинен здійснюватися з урахуванням таких вимог:

- максимальне врахування політичної, соціально-економічної та екологічної ситуації, що склалася в державі;
- реальна оцінка позитивних і негативних наслідків аграрної реформи в Україні;
- врахування допущених помилок у здійсненні аграрних перетворень;
- надання стратегічної спрямованості реформам на селі, їх науково-теоретична і практична обгрунтованість;
- оптимальне поєднання радикальних соціально-економічних перетворень з еволюційним розвитком нової економічної системи.

Отже, з метою подолання структурної деформації економіки, зокрема її аграрного сектора необхідна нова аграрна політика, основною складовою якої повинна бути структурна перебудова агропромислового комплексу. Її необхідно спрямувати на вдосконалення функціонально-компонентної і територіальної структури аграрної сфери, збалансований розвиток усіх його галузей, нових господарських і підприємницьких структур, формування для сільських товаровиробників сприятливого ринкового середовища, поглиблення земельних і майнових відносин, утвердження багатокладної економіки, високоефективного використання аграрно-ресурсного потенціалу, здійснення природоохоронних, комплексно-меліоративних, середовище-формуючих, реабілітаційних, агротехнічних, організаційно-господарських та інших заходів, підпорядкованих розширеному відтворенню засобів виробництва.

### Література

1. Павлов В.І., Кривов'язюк І. В. Приватизація державних підприємств: курс лекцій. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – 180 с.
2. Павлов В.І., Заремба В. М., Савош Л. В. Реформування підприємств аграрної сфери регіону (за матеріалами Волинської області): – Монографія. Луцьк: Надстир'я, 1999. – 152 с.

УДК 336.531.2 (477.82)

Т.Б. Баторевич<sup>4</sup> – Луцький ДТУ

## СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ<sup>5</sup>

За умов переходу до ринкової економіки ефективна діяльність підприємств та забезпечення високих темпів їх розвитку зумовлюється, насамперед рівнем інвестиційної діяльності в країні. Адже інвестиційна діяльність спрямована на проведення подальшого реформування економіки, розвитку її базових галузей та вирішення важливих соціальних проблем.

**Ключові слова:** ринкова економіка, інвестиційна діяльність, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна політика.

Т.В. Batorevych – STU of Luc'k

### The social meaning of investigate of the region development

The effective activities of enterprises and the ensuring of high paces their development have stipulated of the level of investigate in the country under the condition the passing to the market economy.

**Key words:** market economy, investigate, social protection, social ensuring, social political.

У сучасних умовах господарювання особливо важливим є питання здійснення ефективного державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Адже об'єктом політики економічного розвитку саме й виступає соціально-економічна система. Тому для визначення її домінуючих

пріоритетів важливе значення має дослідження політичного, економічного і соціального аспектів життєдіяльності населення.

Головними напрямками й основними пріоритетами здійснення політики соціально-економічного зростання регіону виступає:

- забезпечення продуктивної зайнятості населення;
- забезпечення зростання грошових доходів населення та підвищення його соціального захисту;
- вирішення проблем погашення та недопущення виникнення заборгованості із заробітної плати та соціальних виплат;
- зменшення масштабів бідності та поліпшення добробуту населення;
- удосконалення системи надання адресної допомоги найбільш вразливим верствам населення;
- реформування системи соціального страхування та пенсійного забезпечення.

Отож, в умовах переходу до ринкових відносин поряд з кризовими явищами, які відбуваються в економіці, зниженням життєвого рівня населення і розладнанням фінансової системи гостро постає проблема зайнятості населення відповідно до вимог ринкових відносин. Для вирішення даної проблеми необхідно здійснити ряд заходів:

- провести професійну підготовку, перепідготовку і підвищити кваліфікацію безробітних;
- розширити суспільно-корисну спрямованість громадських робіт на підприємствах комунальної власності, соціальної сфери та забезпечити фінансування участі безробітних та незайнятих осіб за рахунок коштів місцевих бюджетів, підприємств та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- домогтись виконання покупцями об'єктів приватизації зобов'язань щодо збереження робочих місць та чисельності працюючих на приватизованих підприємствах.

У нашому регіоні розроблено комплекс заходів, спрямованих на забезпечення продуктивної зайнятості, підвищення в грошових доходах населення частки оплати праці, недопущення отримання працівниками заробітної плати нижче її мінімального розміру та скорочення кількості працівників, заробітна плата яких нижча від прожиткового мінімуму, стабілізації рівня життя населення, його соціального захисту.

В цілому, зайнятість населення повинна забезпечуватись державою шляхом втілення в життя активної регіональної соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб працівників, впровадження нових форм організації праці та розвитку підприємництва.

У підприємницькому секторі Волинської області протягом останніх років спостерігається зростання числа зайнятих громадян, включаючи громадян-підприємців, яке досягло у 2001 році близько 60 тис. чол., що значною мірою знімає соціальну напругу в регіоні. Цьому сприяє планомірне здійснення заходів Регіональної програми розвитку малого підприємництва на 2001-2002 рр. та територіальної програми зайнятості населення області на 2001 рік.

<sup>4</sup> Начальник Головного управління економіки, Волинська облдержадміністрація

<sup>5</sup> Робота виконана на кафедрі економіки та підприємництва Луцького ДТУ